

УДК 327.8

Світлана Матвієнків, Назар Головчинський

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВІЙНА»

У статті досліджено поняття «війна», виділено його основні ознаки, подана класифікація війн за певними рисами. Зокрема, узагальнено поняття «війна» як соціально-політичне явище, що є найбільш гострою формою розв'язання суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, національних, релігійних, територіальних та інших протиріч між державами, народами, націями, класами і соціальними групами засобами збройного насильства. Вказано, що основними ознаками війни є: формальний акт її оголошення; розірвання дипломатичних відносин між воюючими державами, що є наслідком оголошення війни; анулювання двосторонніх договорів, особливо політичних; починає діяти спеціальний правовий режим, який характеризує часткові обмеження прав людини; наявність міждержавних або внутрішньодержавних суперечок; двостороннє застосування зброї; політичні, економічні, ідеологічні, соціальні та інші мотиви виникнення. Розглянуто класифікацію воєнних конфліктів: соціально-політичні; за правовою, військово-технічною та масштабною основою; за кількісними показниками (площа території, кількість держав та військ та ін.).

Досліджено також інформаційну війну, як новітній спосіб ведення війн. Як приклад розглядається інформаційна війна Росії проти України. Зазначено, що особливістю інформаційної (гібридної) війни є ведення агресивних військових дій незаконними (неформальними) збройними формуваннями з одночасним використанням широкого спектра політичних, економічних (в т. ч. енергетичних і торговельно-економічних), а також інформаційно-пропагандистських заходів, з яких, як правило, вона починається і які її супроводжують впродовж усього періоду військових дій. Військові дії вже шість років тривають на Сході України, що актуалізує проблематику дослідження війни в сучасній політичній науці.

Ключові слова: війна, класифікація війн, ознаки війни, інформаційна війна, локальна війна, воєнний конфлікт, зброя.

Постановка проблеми. Таке явище як «війна» було присутнє в історії людства від найдавніших часів до наших днів. Цей метод вирішення політичних суперечностей був характерний як для Античного світу, Середньовіччя, Нового часу, так і для XIX-XXI ст. До XIX століття війни мали порівняно вузьку економічну базу і велися, зазвичай, нечисленними професійними арміями. З другої половини XIX століття і особливо у XX столітті війни вимагають величезного напруження економіки воюючих сторін і втягують у тривалу боротьбу багатомільйонні маси народу. У військовому конфлікті беруть участь багато країн, тим самим перетворюючи війну в світову. У Першій світовій війні брало участь понад 70 млн осіб, у Другій світовій війні — 110 млн. Навіть зараз, у XXI ст., яскраво це проявляється в міжнародних відносинах, воєнними діями вирішуються різні політичні конфлікти. Тут варто згадати про війну в Грузії 2008 р. та військові дії на Сході України з 2014 року. Збройні конфлікти і війни — перманентна світова проблема. Мільйони людей були і, на жаль, зараз є безпосередніми учасниками або жертвами військових дій. Заміна біполярного світу багатополярним в умовах глобалізації супроводжується сплеском цілої низки конфліктів, характерною ознакою яких є перехід їх з глобального рівня на регіональний і локальний. Локальні війни і воєнні конфлікти в сучасному світі є однією з основних загроз як для національної, так і для міжнародної безпеки.

Новітнім способом ведення війни є інформаційна війна. Прикладом цьому може бути інформаційна війна Росії проти України. Особливістю інформаційної (гібридної) війни є ведення агресивних військових дій незаконними (неформальними) збройними формуваннями з одночасним використанням широкого спектра політичних, економічних (в т. ч. енергетичних і торговельно-економічних), а також інформаційно-пропагандистських заходів, з яких, як правило, вона починається і які її супроводжують впродовж усього періоду військових дій. Тому на Сході України поряд з воєнними діями Росія проводить інформаційно-пропагандистську кампанію, яка спрямована на трактування тих чи інших подій, викривлення різноманітних фактів, а також дезорієнтування суспільства.

Військові дії вже шість років тривають на Сході України, що актуалізує проблематику дослідження воєнного конфлікту в сучасній політичній науці. Вперше у XXI столітті держава - постійний член Ради Безпеки ООН, здійснила агресію проти сусідньої держави попри свої зобов'язання щодо підтримання миру та безпеки. Своїми діями Російська Федерація зруйнувала існуючу Ялтинсько-Потсдамську систему міжнародних відносин, що утворилася в результаті переможного завершення Другої світової війни силами антифашистської коаліції. Військова агресія Російської Федерації проти України, анексія Криму та розв'язання війни на Сході держави наприкінці лютого 2014 р. стали серйозним випробуванням для українського народу та Збройних Сил України, яким довелося відновлювати свою боєздатність безпосередньо в ході бойових дій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика, пов'язана з розглядом питання ведення війн досліджується багатьма вченими у різних галузях науки. Основна частина робіт присвячена розкриттю філософії та природи війни. Це перш за все роботи філософів французької школи філософії війни (Ж. де Шабре, Р. Анрі), німецької (К. фон Клаузевіц, Р. Штейнметц) та російської школи (М. Бердяєв, С. Франк). Також у цій галузі працювали М. Каплан, Дж. Догерті, Р. Пфальцграф, Дж. Шварц, С. Розен, Б. Сапіну, Х. Брук, Р. Платіг, Р. Вукадінович, які зосереджували свій інтерес на вивченні міжнародних конфліктів у різноманітних регіонах світу.

В Україні військовою проблематикою займаються такі науковці як А. Бандурка, В. Друзь, М. Пірен, А. Ішмуратова, О. Валевський, В. Горбулін, О. Литвиненко, Л. Герасіна, М. Панов, А. Пойченко, І. Бекешкіна, А. Ручка, В. Танчер та ін.; феномен воєнно-політичного конфлікту досліджують у своїх працях: Г. Перепелиця, В. Безрученко, О. Батрименко, І. Іжнін, С. Сірий; поняття гібридної війни аналізують О. Загребельний, Є. Магда, а особливості війни на Сході України - В. Чупрій, В. Загребельний, В. Буракова та ін.

Проблемою змісту поняття «воєнний конфлікт» займаються такі українські вчені: В.П. Базов, О.С. Герасимов, С. Десницький, І.С. Доброхід, О.Г. Кібальник, Я. Козельський, І.І. Котляров, В.В. Кузнецов, В.О. Кузнецов, М.І. Панов, В.П. Попович, В.М. Русинова, О.В. Сауїна, С.І. Селецький, С.В. Смульський, О.М. Трикоз, М.І. Хавронюк, М.С. Черноудова, В.М. Ярін та ін., які намагалися виділити основні риси та причини воєнних конфліктів, їх згубний вплив на суспільство і державу.

Метою статті є аналіз поняття «війна», виділення її основних ознак і класифікацій. Відповідно до сформульованої мети були поставлені наступні **завдання**: дослідити теоретико-методологічні основи поняття «війна»; проаналізувати вплив війни на політичні відносини та вирішення політичних суперечностей у світі; спроба класифікувати війну за певними критеріями.

Розвиток цивілізації, держав та суспільств не змогли виключити війни і воєнні конфлікти як засіб силового вирішення міждержавних, релігійних, етнічних та інших

протирич. Вихід з конфліктних ситуацій за допомогою зброї залишається прикметною рисою сучасної епохи [16, с. 124]. Історики підрахували, що за останні 5,5 тисячі років на Землі відбулося 15,5 тисячі війн і воєнних конфліктів (в середньому 3 війни на рік). За 15 років, з кінця XIX століття до Першої світової війни, було зареєстровано 36 війн і воєнних конфліктів (в середньому 2,4 на рік). За 21 рік між двома світовими війнами сталося 80 війн (4 на рік). З 1945 по 1990 рік відбулося 300 війн (в середньому 7,5 ' 8 на рік). За останні 10 років XX століття відбулося близько 100 війн і воєнних конфліктів (10 на рік) [3, с. 52]. Тільки протягом 40 років після закінчення Другої світової війни на планеті відбулося понад 100 збройних конфліктів, у тому числі міждержавні та внутрідержавні війни. У них за різними оцінками загинуло 16-20 млн осіб, причому жертвами ставали не тільки військовослужбовці, але, значною мірою, цивільне населення. Лише в 1983 р. було 40 збройних конфліктів, у яких брали участь 75 держав і близько 4 млн військових. У 1990-1999 рр. жертвами таких конфліктів стали 6 млн осіб [19, с. 80].

Все більшого значення війна стала набувати з розвитком громадянського суспільства і використовуватися для вирішення внутрідержавних проблем. К. Райт прийшов до висновку, що із загальної кількості відомих 278 війн, що відбулися в період 1480–1941 рр. — 78 були громадянськими (28 %). А в період 1800–1941 рр. одна громадянська вже припадала на три міждержавні. За даними німецьких дослідників, з 1945 по 1985 р. у світі відбулося 160 збройних конфліктів, з них 151 — у країнах “третього світу”. Лише 26 днів у світі не було війн. З 1945 по 2003 р. у світі було зафіксовано понад 470 воєнних конфліктів, які забрали життя більше 30 млн. чоловік. При цьому число класичних війн зменшується, а внутрідержавних збільшується [2, с. 135].

У подальшому поняття “війна”, зокрема в кінці XIX на початку XX ст., переноситься на позначення різних видів та форм збройного зіткнення між державами, що приносять значну кількість жертв та руйнувань. Виникають нові терміни, які потребують наукового тлумачення. До кінця XIX ст. в історії існувало тільки одне поняття “війна”. Проте в кінці XIX ст. і на початку XX ст. з'являється нове — “локальна війна”, яке виникло тоді, коли посилилася боротьба між різними великими державами за перерозподіл раніше поділеного світу. Після Другої світової війни у термінології виникають нові поняття — “воєнний конфлікт” (“військовий конфлікт”), “збройний конфлікт”, “воєнна акція” тощо [2, с. 137].

Варто додати, що в багатьох регіонах земної кулі з'являється міждержавне суперництво та протистояння на місцевому і регіональному рівнях, що призводить до виникнення локальних війн і воєнних конфліктів. Поява багатополярного світу замість біполярного характеризується сплеском великої кількості конфліктів, головною рисою яких є перехід їх з глобального рівня на регіональний і локальний. Локальні війни і воєнні конфлікти становлять сьогодні одну з основних загроз як для національної, так і для міжнародної безпеки [16, с.125].

Щоб дослідити і зрозуміти, що таке локальні війни та воєнні конфлікти, які їхні основні риси потрібно, перш за все, узагальнити визначення поняття "війна". В історії політичної думки вже тривалий час існують два протилежні підходи щодо цього поняття. Такі давні мислителі та філософи як Геракліт, Платон, Аристотель, А. Августин, Ф. Аквінський, Г. Гегель, К. Клаузевіц, Ф. Ніцше, О. Шпенглер та ін. визнавали війну як закономірне, природне явище, необхідне для суспільства. Інша група дослідників та вчених, а саме Г. Моргентхау, В. Ослоп, У. Уїтворт, А. Шлезінгер, які були представниками сучасної школи "політичного реалізму", розглядали війну як засіб боротьби за світову гегемонію та захист національних інтересів; представники

школи природного детермінізму (Дж. Блейнін, А. Меерло) визначали війну як наслідок притаманної психологічному стану людини агресивності; школа технологічного детермінізму (Т. Веблен, А. Тоффлер) інтерпретує війну як прояв іманентних сучасній зброї властивостей. Прибічники протилежної точки зору вважали війни неприпустимими і шукали шляхів для їх відвернення або, принаймні, обмеження (П. Дюбуа, І. Подобрят, Я. А. Коменський, Г. Груцій, І. Бентам, С. Десницький, Я. Козельський, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, К. Маркс та ін.). В соціально-політичних і вєнно-теоретичних працях цих мислителів є чимало важливих ідей стосовно природи, характеру, соціальної сутності і ролі війни як соціально-політичного явища [1, с.80].

Якщо звернутися до різних наукових джерел, енциклопедичних словників і довідників, то вони подають переважно різні, але цікаві визначення поняття "війна", які за змістом є подібні і дещо схожі. Наприклад, тлумачний словник української мови подає таке визначення: війна - це організована збройна боротьба між державами, народами або ж збройними угрупованнями всередині країни [17]. У політологічному енциклопедичному словнику війна розуміється як збройна боротьба між державами (їх коаліціями) або соціальними, етнічними та іншими спільнотами; засіб боротьби за світову гегемонію та захист національних інтересів [1, с. 79]. За коротким оксфордським політичним словником, війна – це збройний конфлікт між двома або більшою кількістю сторін, який звичайно відбувається задля політичних цілей [10, с.104]. У політологічному довіднику війна визначається як соціальне явище, одна з форм розв'язання суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, а також національних, релігійних, територіальних та інших протиріч між державами, народами, націями, класами і соціальними групами насильницькими засобами [7, с. 76]. Війна – це соціально-політичне явище, що є найбільш гострою формою розв'язання суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, національних, релігійних, територіальних та ін. протиріч між державами, народами, націями, класами і соціальними групами засобами збройного насильства [9, с. 10]. За сучасним воєнно-теоретичним розумінням війна розглядається як продовження політики держав чи коаліції держав, народів, націй, класів окремих соціальних груп за допомогою засобів збройного насильства для досягнення політичних, економічних, воєнних та інших цілей [2, с.138].

Найбільш системного вигляду положення про війну набули у творах Карла фон Клаузевіца (1780-1831). Його посмертно надрукований шедевр "Про війну" (1832) залишається єдиною важливою працею на цю тему, написаною західним автором. "Війна, - заявляє Клаузевіц, - є...актом насильства, що має на меті змусити противника виконати нашу волю...[Вона] є не тільки політичним актом, а й дійсним знаряддям політики, продовження політичних відносин, але іншими засобами". Війна, за визначенням Клаузевіца, була "дивовижною трійцею, що складалася зі споконвічних насильства, ненависті й ворожнечі, які слід вважати сліпим природним інстинктом; грою ймовірності та випадку...підпорядкована політиці, завдяки якій вона слугує чистому розуму". За словами Клаузевіца, "абсолютна" війна "потребує примату політики", інакше кажучи, підпорядкування засобів війни цілям зовнішньої політики [20, с. 215-216]. Війна виникає на тлі суспільного стану держав та відносин між ними, вони її спричиняють, обмежують і стримують. Війна є знаряддям політики, вона неминуче повинна мати характер останньої, її слід міряти політичною міркою. Тому ведення війни у своїх головних обрисах є самою політикою, яка змінила перо на меч, але від цього не перестає мислити за своїми власними законами. Це і є справжнім посланням праці "Про війну" [6, с.10, 408].

На особливу увагу заслуговує концепція війни між народами Реймона Арона. Вчений вказує, що війна, як суспільний акт передбачає боротьбу різних воель, тобто

боротьбу між політично організованими спільнотами. Війна лишається, серйозним засобом досягнення серйозної мети. Її початковий елемент, властивий і тваринам, і людям, – це ворожість, що її треба розглядати як сліпий природний імпульс. Війни між цивілізованими країнами аж ніяк не менш жорстокі, ніж війни між дикими племенами. Тому глибинна причина війни – це ворожий намір, а не почуття ворожості. Р. Арон вказує, що нація як ідеальний тип політичного утворення має три головні характеристики: участь усіх підданих у житті держави через подвійну форму загального військового обов'язку та загального виборчого права, збіг зони поширення цієї політичної волі з межами однієї культурної спільноти, цілковита незалежність національної держави у плані зовнішніх відносин. «Війна повинна цілком відповідати політичним намірам, а політика – пристосуватися до наявних засобів війни» [14].

Якщо звернутись до німецької філософії, то варто згадати погляди на війну Г. В. Ф. Гегеля. «Війни виникають там, – робить висновок філософ, – де вони лежать у природі речей». Інакше кажучи, причиною війн є суперечності. «Здоров'я держави, – писав він у статті “Конституція Німеччини”, – знаходиться не стільки в спокої мирного часу, скільки в руху війни”. Війну мислитель розглядає як важливий чинник збереження суверенітету держави, вона вимагає жертв і передусім високої організованості і дисципліни, “порядку і слухняності, і відмову від власного мислення і розмірковувань”. З іншого боку, у війні, яка є законною, справедливою, Гегель закликає проявляти рішучість. Отже, війна, на думку мислителя, є невід'ємним атрибутом суспільства і держави, і несе в собі розруху, втрати цінностей і людських жертв та не може бути усунута через діалектичні суперечності, що існують в суспільстві [15, с.99-100].

Цікаве трактування війни подає китайська філософія, зокрема давньокитайський мислитель Сунь-цзи. У своїй праці “Мистецтво війни” він писав, що “війна - це велика річ для держави, це ґрунт життя і смерті, це шлях існування і загибелі. В її основу кладуть п'ять явищ. Перше - Путь, друге - Небо, третє - Земля, четверте - Полководець, п'яте - Закон. Війну зважують сімома розрахунками і таким чином визначають становище” [18, с.5, 7].

На думку С. Денисова та К. Кардаша, війна – це організована збройна боротьба з метою збереження, відтворення або придбання спірних прав та інтересів, учасниками якої можуть бути держави, народи, національно-визвольні рухи, а також соціальні групи. У сучасному міжнародному праві терміни «воєнний конфлікт» і «війна» вживаються як синоніми [5, с.108].

Дослідник С. Сірій визначає війну як соціально-політичне явище, пов'язане з докорінною зміною характеру відносин між державами, народами, націями, класами і соціальними групами та переходом протиборчих сторін від застосування ненасильницьких форм і способів боротьби до прямого застосування зброї та інших насильницьких засобів для вирішення певних суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, а також національних, релігійних, територіальних та інших протиріч [40, с. 126]. Отже, у даному визначенні війна визначається як соціально-політичне явище, як і К. Клаузевіц, автор визначає зв'язок війни і політики, проте також зосереджує увагу, що причинами війни можуть бути не тільки політичні, але і економічні, ідеологічні та інші суперечності.

Переглядаючи вищезазначені трактування війни, багато дослідників сходяться на тому, що війна нерозривно пов'язана з таким явищем як політика, адже саме політична сфера, можна сказати, є тим початковим етапом, з якого з часом може виникнути війна. Політика виникає там, де сходяться різноманітні інтереси багатьох соціальних груп, еліт (зокрема політичної еліти) задля захисту своїх потреб, поглядів,

інтересів, а також з приводу здобуття, утримання та реалізації влади. Тому в ході зіткнення протилежних інтересів, в боротьбі різних верств населення за їх реалізацію, війна виступає одним із шляхів досягнення відповідної мети.

Таким чином, війна іманентна політиці, внутрішньо властива їй. У той же час в рамках політичного процесу війна проявляється як самодостатнє явище, характерною особливістю якого є досягнення політичних цілей насильницьким шляхом. З початком війни і в ході її протиборчі сторони нерідко бувають змушені переглянути свою політику, пристосувати її до нових умов і завдань, які виникають у ході протиборства, для того, щоб по іншому, іншими способами, в іншій послідовності, але боротися за свої політичні цілі. Війна, що генерується політикою, стає не тільки продовженням політики, але і її рушійною силою, фактором, що перетворює сам політичний процес, який пришвидшує динаміку його розвитку за допомогою інших засобів [4, с. 173].

Цікавою є думка військового теоретика, професора Мартіна ван Кревельда щодо війни та використання у ній ядерного озброєння. У своїй праці "Трансформація війни" він доводив, що в історії сучасних воєн стався радикальний переворот, причиною якого було винайдення ядерної зброї. Ядерна зброя не дозволяє могутнім державам воювати одна з одною. Тому що вона ліквідувала зв'язок між перемогою і виживанням. При наявності ядерної зброї можна як виграти війну, так і опинитися самому стертим з лиця землі. Це призвело до того, що у ХХ і ХХІ ст. війни вже не велися між державами, які мали таку зброю, а тільки щодо слабших держав, які не володіли такою перевагою. Нова форма війни, за Кревельдом, чітко розставила акценти. Війна – це моральна та фізична боротьба, що ведеться за допомогою уроків. Головним об'єктом війни є свідомість супротивника. Тіло, умовно кажучи, – тільки засіб, а вбивство ворогів дає урок всім іншим. У 99% випадках гине стільки людей, скільки потрібно, щоб ті, котрі залишилися живими засвоїли урок. Якщо ви не в змозі дати такий урок, ви програли. На відміну від традиційних воєн, суб'єктом нових будуть не тільки і не стільки «держави» (частково це є ще одним доказом ослаблення ролі держави у глобалізованому суспільстві), скільки різноманітні групи, об'єднані за релігійною, етнічною чи якоюсь «професійною» ознакою [8, с.422-423].

Поступово термін "війна" в міжнародній юридичній практиці замінюється відносно новим поняттям "збройний конфлікт". Термін "міжнародний збройний конфлікт" вперше був використаний в Женевській конвенції 1949 року. Як зазначають дослідники Н. Арцибасов і С. Єгоров, ознака "збройний" характеризується застосуванням зброї проти іншої воюючої сторони, тому конфлікт неможливо назвати "збройним", якщо не застосовується зброя; без цієї ознаки поняття "збройний конфлікт" втрачає свою специфіку.

Варто додати, що у міжнародно-правовій літературі останніх десятиліть ХХ ст. багато авторів прагнули показати певну різницю між поняттями "війна" і "збройний конфлікт". Як відомо, у перших міжнародно-правових актах, які закріплюють норми міжнародного гуманітарного права, вжито термін "війна". У Гаазьких конвенціях 1907 р. йдеться про застосування норм права "на випадок війни". Женевський протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних чи інших подібних газів і бактеріологічних засобів 1925 р. послуговується терміном "війна". Те саме стосується конвенцій, які регулюють ведення морської війни. У Женевських конвенціях 1949 р. поряд з терміном "війна" використовують вираз "міжнародний збройний конфлікт" (ст. 2) і "неміжнародний збройний конфлікт" (ст. 3). Таким чином, починаючи з 50-х років ХХ ст., термін "збройний конфлікт" вживають набагато частіше, ніж термін "війна". Ця зміна зумовлена передусім політичною та ідеологічною ситуацією, спробою змістити

акценти у цих поняттях, а також заборонаю використання війни як законного засобу вирішення міжнародних спорів.

Зрозуміло, що межа відмінності між "війною" і "збройним конфліктом" досить умовна, хоча такий поділ має певне значення для права, яке застосовується під час збройних конфліктів. При цьому вважається, що поняття "збройний конфлікт" є ширшим і включає поняття "війна". Але не кожний збройний конфлікт можна називати війною, оскільки між ними існує суттєва відмінність. З юридичної точки зору війна має такі ознаки: а) формальний акт оголошення, як цього вимагає Гаазька конвенція 1907 р.; б) розірвання дипломатичних відносин між воюючими державами, що є наслідком оголошення війни; в) анулювання двосторонніх договорів, особливо політичних; г) починає діяти спеціальний правовий режим, який характеризує часткові обмеження прав людини тощо [13].

До ознак війни можна ще додати такі як: наявність міждержавних або внутрішньодержавних суперечок; двостороннє застосування зброї; політичні, економічні, ідеологічні, соціальні та інші мотиви виникнення; формальний акт оголошення; розрив дипломатичних відносин між воюючими державами [12, с.145]. М. Мишкуро визначає, що для війни є характерною ще така ознака як формальний акт її оголошення, після якого настає, як правило, розрив дипломатичних відносин між воюючими державами і припиняють діяти більшість міжнародних договорів [11, с. 763]. Отже, головною ознакою війни є те, що якась зі сторін має формально її оголосити іншій стороні.

Щодо класифікації війн, то російський вчений А. Клименко запропонував наступну класифікацію можливих воєнних конфліктів (війн).

1) Соціально-політичні, які поділяються:

- по відношенню до національних інтересів (відповідають або не відповідають їм);
 - за типом суперечностей (політичні, економічні, територіальні, національно-етнічні, релігійні);
 - за соціально-політичним складом сторін (міждержавні, національно-визвольні, громадянські);
 - за характером політичних цілей (загарбницькі цілі, відновлення міжнародного миру, захист суверенітету і територіальної цілісності).
- за правовою основою (порушують міжнародне право; у відповідності до міжнародного права).

2) Військово-технічні та масштабні підстави поділу війн були зведені автором до єдиної групи (стратегічної). Вона складається з класифікації:

- за масштабами (воєнні акції, локальні, світові; скороминучі й затяжні; коаліційні та двосторонні);
- за способом ведення воєнних дій (наступальні й оборонні; маневрені та позиційні);
- за засобами, що застосовуються (ядерна, із застосуванням неконвенційних засобів ураження, із застосуванням звичайних засобів ураження);
- за напруженістю (високої, середньої та низької інтенсивності) [21, с. 34].

Інший дослідник В. Золотарьов вважає, що за основу класифікації сучасних локальних війн і збройних конфліктів необхідно брати кількісні показники, такі як розмах і тривалість воєнних дій; площа території, на якій розгортається конфлікт; кількість держав, які перебувають у стані війни; кількість залучених військ тощо [19, с. 23].

У зв'язку із зростанням ролі інформаційної складової у збройному протиборстві в умовах глобалізації і розбудови інформаційного суспільства окремі дослідники (І. Воробйов, В. Гулін, Г. Почепцов, В. Сліпченко) вважають правомірним введення терміну "інформаційна війна", коли мета протиборства досягається суто засобами інформаційної боротьби. Інакше цю інформаційну складову варто розглядати як один із видів всебічного забезпечення і супроводження війни.

Сучасні війни ведуться перш за все в інформаційній сфері, яка випереджає і безперервно супроводжує так званий "прямий контакт" протиборчих сторін. Якщо торкнутися цього питання на міждержавному рівні, то побачимо, що спецслужби країн ведуть свої війни безпосередньо в Інтернеті. Виходячи зі змісту та ролі інформації у сучасному світі, американський дослідник М. Маклюен виводить цікаву тезу, що звучить так: "Істинно тотальна війна - це війна за допомогою інформації". Саме Маклюен першим (ще 30 років тому) проголосив, що в наш час економічні зв'язки і відносини усе більше приймають форму обміну знаннями, а не обміну товарами. А засоби масової комунікації самі є новими "природними ресурсами", що збільшують багатства суспільства. Тобто боротьба за капітал, місця збуту та ін. відходять на другий план, а головним стає доступ до інформаційних ресурсів, знань, що призводить до того, що війни ведуться вже більше в інформаційному просторі та за допомогою інформаційних видів озброєнь.

Мета інформаційної війни - послабити моральні і матеріальні сили супротивника або конкурента та посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній галузях. Очевидно, що інформаційна війна - складова частина ідеологічної боротьби. Вони не призводять безпосередньо до кровопролиття, руйнувань, при їх веденні немає жертв, ніхто не позбавляється їжі, даху над головою. І це породжує небезпечну безпечність у ставленні до них. Тим часом, руйнування, яких завдають інформаційні війни у суспільній психології, психології особи, за масштабами і за значенням цілком співмірні, а часом і перевищують наслідки збройних воєн. Головне завдання інформаційних воєн полягає у маніпулюванні масами. Мета такої маніпуляції найчастіше полягає у: внесенні у суспільну та індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей та поглядів; дезорієнтації та дезінформації мас; послабленні певних переконань, устоїв; залякуванні свого народу образом ворога; залякуванні супротивника своєю могутністю. І останнє, але не менш важливе завдання: забезпечення ринку збуту для своєї економіки. У цьому випадку інформаційна війна є складовою частиною конкурентної боротьби.

Інформаційна війна - це вже не галузь футурології, а реальна дисципліна, яку вивчають і розробляють. У найбільш широкому сенсі інформаційна війна включає засоби пропаганди. Основна мета інформаційної війни таким чином - порушити обмін інформацією в таборі конкурента. Вона знищує не населення, а державний механізм. Інформаційно-комп'ютерна революція відкриває широкі можливості для впливу на народи та владу, маніпулювання свідомістю та поведінкою людей навіть на віддалених просторах. Беручи до уваги процес глобалізації телекомунікаційних мереж, що відбувається в сучасному світі, саме інформаційним видам агресії буде наданий пріоритет у майбутньому [21]. Тому потрібна серйозна увага фахівців різного профілю до цього питання, щоб уникнути найбільш негативних наслідків цієї війни для всього людства

Отже, з усього вищесказаного можна зробити висновок, що війна - це соціально-політичне явище, пов'язане з докорінною зміною характеру відносин між державами, народами, націями, класами і соціальними групами та переходом протиборчих сторін

від застосування ненасильницьких форм і способів боротьби до прямого застосування зброї та інших насильницьких засобів для вирішення певних суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, а також національних, релігійних, територіальних та інших протиріч. При всьому різноманітті поглядів на війну загально визнаним є її зв'язок з політикою. Політика виступає одним з критеріїв виникнення війни. Держава, в ході реалізації своєї політики, може використовувати війну як засіб досягнення відповідних цілей. В їх складній взаємозалежності визначальним є соціально-політичні чинники. Глибинні причини, справжній механізм виникнення війни зумовлюється багатофакторним комплексом причинно-наслідкових зв'язків, вкрай загостреними суперечностями, які вже не можуть бути вирішені політичними засобами, без застосування насильницьких методів. Слід зазначити, що в ході вивчення такого явища як війна мають місце певні розбіжності у трактуванні цього поняття, які відповідають різним науковим парадигмам, але за суттю вони однакові, тому дана тематика є багатогранною і потребує подальших дослідницьких розвідок.

1. Бабкін В. Д., Горбатенко В. П., Шемшученко Ю. С. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. В. Бабкіна, В. Горбатенка, Ю. Шемшученка. Київ: Генеза, 2004. 736 с.

2. Бернадський Б. В. Міжнародні конфлікти: курс лекцій. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 366 с.

3. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти: Монографія. Київ: НППМБ, 2001. 300 с.

4. Грищенко Н.І., Мінчук Т.В. Проблема війни як соціально-політичного явища в умовах глобалізованого суспільства. Херсон: Науковий журнал «Молодий вчений», 2014. № 5(08) травень, Част. 2. С. 172-174

5. Денисов С. Ф., Кардаш К. С. Воєнний конфлікт: зміст та співвідношення з близькими поняттями. Запоріжжя: вісник Дніпропетровського Університету імені Альфреда Нобеля, серія «Юридичні науки», 2012. № 1. С.108

6. Клаузевіц К. «Природа війни». Харків: Віват, 2018. 416 с.

7. Коваленко А. А., Обушний М. І., Ткач О. І. Політологія: Довідник. / за ред. М. І. Обушного. Київ: Довіра, 2004. 599 с.

8. Кревельд М. Расцвет и упадок государства. Москва: ИРИСЭН, 2006. – 544 с.

9. Кульчицький С. В. Воєнні конфлікти другої половини ХХ століття: 36. наук. статей. / за ред. С. В. Кульчицького. Київ: Ін-т історії Укр., 2004. 100 с.

10. Маклін І., Макмілан А. Короткий оксфордський політичний словник. / за ред. І. Макліна, А. Макмілана. Київ: Видавництво С. Павличко «Основи », 2006. 789 с.

11. Мишкуро М. А. Соотношение понятий «война» и «вооруженный конфликт» в международном гуманитарном праве. Молодой ученый. Казань, 2016. №8. С. 763.

12. Пилипенко Я. С. Демаркація понять «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт» та «війна». Київ: Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право, 2017, Випуск 1/2 (33/34). С. 143-146.

13. Репецький В. М. Міжнародне публічне право. URL: https://pidru4niki.com/1393051846768/pravo/ponyattya_viyni_zbroynogo_konfliktu#46 (дата звернення: 03.07.2020).

14. Російсько-українське протистояння через призму війни між народами Реймона Арона. URL: <http://www.ukrpolitic.com/?p=13504> (дата звернення: 03.07.2020).

15. Ряшко О. В., Ряшко, В. І. Проблеми війни і миру у "філософії права" Г. В. Ф. Гегеля. Львів: Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки, 2014. № 801. С. 97-102.

16. Сірий С. Сутність понять „локальна війна” і „воєнний конфлікт” та їх типологія. Київ: Політичний менеджмент, 2006. №4. С. 124-134.

- 17.Словник української мови online. Томи 1-9. URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=14510&page=468> (дата звернення: 03.07.2020).
- 18.Сунь-цзи “Мистецтво війни”. Київ: Арії, 2015. 128 с.
19. Трохимчук С.В., Федунь О.В. Політична географія світу. Львів: Простір М, 2006. 274 с.
20. Фергюсон Ніл. Цивілізація. Як Захід став успішним. Київ: Наш Формат, 2018. 488 с.
21. Що таке інформаційна війна ? URL: <http://my.elvisti.com/sergandr/iv.html> (дата звернення: 03.07.2020).

References

1. Babkin V. D., Horbatenko V. P., Shemshuchenko Yu. S. Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk / za red. V. Babkina, V. Horbatenka, Yu. Shemshuchenka. Kyiv: Heneza, 2004. 736 s.
2. Bernadskyi B. V. Mizhnarodni konflikty: kurs lektsii. Kyiv: DP «Vyd. dim «Personal», 2012. 366 s.
3. Bodruk O. S. Struktury voiennoi bezpeky: natsionalnyi ta mizhnarodnyi aspekty: Monohrafiia. Kyiv: NIPMB, 2001. 300 s.
4. Hryshchenko N.I., Minchuk T.V. Problema viiny yak sotsialno-politychnoho yavlyshcha v umovakh hlobalizovanoho suspilstva. Kherson: Naukovyi zhurnal «Molodyi vchenyi», 2014. № 5(08) traven, Chast. 2. S. 172-174
5. Denysov S. F., Kardash K. S. Voienni konflikt: zmist ta spivvidnoshennia z blyzkymy poniattiamy. Zaporizhzhia: visnyk Dnipropetrovskoho Universytetu imeni Alfreda Nobelia, seriia «Iurydychni nauky», 2012. № 1. S.108
6. Klauzevits K. “Pryroda viiny”. Kharkiv: Vivat, 2018. 416 s.
7. Kovalenko A. A., Obushnyi M. I., Tkach O. I. Politolohiia: Dovidnyk. / za red. M. I. Obushnoho. Kyiv: Dovira, 2004. 599 s.
8. Kreveld M. Rastsvet y upadok hosudarstva. Moskva: YRYSЭN, 2006. – 544 s.
9. Kulchytskyi S. V. Voienni konflikty druhoi polovyny XX stolittia: Zb. nauk. statei. / za red. S. V. Kulchytskoho. Kyiv: Ins-t istorii Ukr., 2004. 100 s.
10. Maklin I., Makmilan A. Korotkyi oksfordskyi politychnyi slovnyk. / za red. I. Maklina, A. Makmilana. Kyiv: Vydavnytstvo S. Pavlychko “Osnovy”, 2006. 789 s.
11. Myshkuro M. A. Sootnosheniye poniati «voina» y «vooruzhennyi konflikt» v mezhdunarodnom humanytarnom prave. Molodoi uchenyi. Kazan, 2016. №8. S. 763.
12. Pylypenko Ya. S. Demarkatsiia poniat “voienni konflikt”, ”zbroinyi konflikt” ta ”viina”. Kyiv: Visnyk NTUU “KPI”. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo, 2017, Vypusk 1/2 (33/34). S. 143-146.
13. Repetskyi V. M. Mizhnarodne publiche pravo. URL: https://pidru4niki.com/1393051846768/pravo/ponyattya_viiny_zbroynogo_konfliktu#46 (data zvernennia: 03.07.2020).
14. Rosiisko-ukrainske protystoiannia cherez pryzmu viiny mizh narodamy Reimona Arona. URL: <http://www.ukrpolitic.com/?p=13504> (data zvernennia: 03.07.2020).
15. Riashko O. V., Riashko, V. I. Problemy viiny i myru u "filosofii prava" H. V. F. Hegelia. Lviv: Visnyk Natsionalnogo universytetu "Lvivska politehnika". Yurydychni nauky, 2014. № 801. S. 97-102.
16. Siryi S. Sutnist poniat „lokalna viina” i „voienni konflikt” ta yikh typolohiia. Kyiv: Politychnyi menedzhment, 2006. №4. S. 124-134.
17. Slovnyk ukrainskoi movy online. Tomy 1-9. URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=14510&page=468> (data zvernennia: 03.07.2020).
18. Sun-tszy “Mystetstvo viiny”. Kyiv: Arii, 2015. 128 s.
19. Trokhymchuk S.V., Fedun O.V. Politychna heohrafiia svitu. Lviv: Prostir M, 2006. 274 s.
20. Fergiuson Nil. Tsyvilizatsiia. Yak Zakhid stav uspishnym. Kyiv: Nash Format, 2018. 488 s.
21. Shcho take informatsiina viina ? URL: <http://my.elvisti.com/sergandr/iv.html> (data zvernennia: 03.07.2020).

***Svitlana Matviienkiv, Nazar Holovchynskyy* Theoretical and methodological fundamentals of research of the concept of "war"**

In the article we examined the concept of "war", highlighted its main features and presented a classification of wars by certain features. In particular, we generalized the concept of "war" as a socio-political phenomenon which is the most acute form of resolving socio-political, economic, ideological, national, religious, territorial and other contradictions among states, peoples, nations, classes and social groups by the means of armed violence. It is stated that the main features of the war are the following: a formal act of declaring it; severance of diplomatic relations between the belligerent states, which is a consequence of the declaration of war; cancellation of bilateral agreements, especially political ones; a special legal regime is in place, which characterizes partial restrictions on human rights; the presence of interstate or domestic disputes; bilateral use of weapons; political, economic, ideological, social and other motives. We also considered the classification of military conflicts: socio-political; those on a legal, military-technical and large-scale basis; by quantitative indicators (area, number of states and troops, etc.).

Information warfare as a new way of waging war was also studied. Russia's information war against Ukraine is considered as an example. It is noted that the peculiarity of information war (hybrid war) is the conduct of aggressive military actions by illegal (informal) armed groups with the parallel use of a wide range of political, economic (including energy and trade and economic), as well as information and propaganda activities, out of which as a rule, war begins and which accompany it throughout the period of military actions. Military actions have been taking place in eastern Ukraine for six years now, which raises the issue of war research in modern political science.

Key words: war, classification of wars, signs of war, information war, local war, military conflict, weapons.